

SPOMEN-SOBA SILVIJA STRAHIMIRA KRANJČEVIĆA

NEDIM MUŠOVIĆ
**Muzej književnosti i pozorišne
umjetnosti Bosne i Hercegovine
Sarajevo, Bosna i Hercegovina**

Godine 1961. počinje raditi Muzej književnosti Bosne i Hercegovine kao u to vrijeme jedna od malobrojnih kulturnih institucija formirajući zbirku književnika koji su rođeni u BiH ili su svojim stvaralaštvom ostali utkani u literarnu mapu naše zemlje. Zbirka kojom je, može se reći, počela djelatnost naše ustanove pripada velikom pjesniku Silviju Strahimiru Kranjčeviću i ona je do danas, 45 godina poslije, izložena kao permanentni živi prostor u samoj ekspoziciji, plijeni nemalu pozornost svih istinskih zaljubljenika u njegovu poetsku riječ, književnost i kulturu uopće, čineći specifičnu muzeološku i umjetničku vrijednost, a njezina je dostupnost, kako entuzijastima i posjetiteljima, tako i raznim akademskim radnicima, studentima, istraživačima, povjesničarima, teoretičarima, izdavačima i drugima, sigurno pridonijela daljnjoj popularizaciji kako same zbirke, tako i Muzeja općenito.

Prva velika prezentacija ukupne Kranjčevićeve ostavštine izložena je 10. ožujka 1988. godine, u povodu 80. godišnjice smrti pjesnika i nosi naslov *Život i književno stvaralaštva Silvija Strahimira Kranjčevića*. Autor izložbe je Aleksandar Ljiljak, postavljena je u auli Narod-

ne i univerzitetske biblioteke BiH (tzv. Vijećnice), a svečano ju je, pred velikim brojem posjetilaca, prigodnim govorom otvorio književnik Jure Kaštelan. Sama izložba bila je koncipirana tako da su dijelovi inventara Kranjčevićeve radne sobe (činili su ga radni stol i stolica, dvije police, dva omalena stola te umjetničke slike obješene na četiri panel-ploče u pozadini) okruženi s osamnaest vitrina u kojima je bio izbor relevantnih eksponata poput rukopisa, dokumenata, bilježnica, fotografija i ostalog materijala. Postav je organiziran suradnjom Muzeja književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, Narodne i univerzitetske biblioteke BiH, Jugoslovenske akademije nauka i umjetnosti i Zavoda za književnost i teatrologiju iz Zagreba. Isti je postav gostovao u glavnom gradu Hrvatske, u prestižnom izložbenom prostoru na Jezuitskom trgu 4, od 26. listopada do 6. studenog 1988. godine, a potom i u drugim mjestima u zemlji. To je bio prvi put da je zbirka “izašla” iz Muzeja predstavljajući se daleko od matičnog doma.

Sljedeća velika svečana prezentacija održana je desetak godina kasnije, u povodu 90. godišnjice pjesnikove smrti, u siječnju 1999. godine u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, kada je obnovljen stalni muzejski postav pod nazivom *Radna soba Silvija Strahimira Kranjčevića* autorice Mire Miljanović. Njome je prezentirana pjesnikova radna soba s osobnom bibliotekom, originalnim rukopisima, prepiskom, bilježnicama, dokumentima, fotografijama, stolom za kojim je radio i stvarao, s umjetničkim slikama, skulpturama i drugim predmetima i eksponatima koji jasnije osvjetljavaju bogat i buran pjesnikov životni put. Na taj je način nakon

punih devet desetljeća izvanredno vrijedna spisateljeva radna soba, biblioteka i arhiva iz ostavštine nastavila kontinuitet muzejske dostupnosti. Tim je potezom omogućeno, kako je davne 1949. godine zapisao književnik Isak Samokovlija, zamisliti velikog pjesnika kako do duboko u noć sjedi za svojim radnim stolom i stvara svoju besmrtnu poeziju *izdižući se i noseći u vrtoglave visine pjesničkog zanosa i nadahnuća*.

Značaj Kranjčevića, kako za Hrvatsku, tako i za Bosnu i Hercegovinu, pobliže je određen sredinom u kojoj je proveo svoje godine i u kojoj je stvarao književnost po kojoj ga do danas pamtimo. Iz rod-

nog Senja u Bosnu i Hercegovinu stigao je 1886. kao učitelj u Livno i Bijeljinu, a u Sarajevo dolazi 17. listopada 1893. i u njemu ostaje do smrti. Na početku svoga sarajevskog života stanovao je u Hadži Sulejmanovoj ulici 2, a potom u ulici Nova Testa 34 na Baščaršiji, nedaleko od današnje Vijećnice. U tom stanu od tri nevelike sobe na prvom katu, proživio je sa svojom obitelji posljednje godine svog života. Umro je u 29. listopada 1908. godine, u 44. godini, nakon duge i teške bolesti.

Pjesnikova radna soba, koja se sastoji od radnog stola, stolice, tri police za knjige, dva stolića, dva perzijska saga, bogate

Slika 1. Arhivska fotografije Radne sobe Silvija Strahimira Kranjčevića

biblioteke, arhive, mnoštva umjetničkih slika i skulptura, kupovana je, očito, postupno, ovisno o prilikama i financijskim mogućnostima.

Na jednoj sačuvanoj fotografiji kojom je Kranjčević sveobuhvatno ovjekovječio svoj radni prostor, datiranoj i signiranoj svojeručno "S. 5. XII 1896.", vide se pisaći stol i stolica, na stolu tintarnica i posušilo, omalene figure Goethea i Schillera, svijećnjak s dvije svijeće i stilska svjetiljka. Lijevo od pisaćeg stola stajao je stalak za cvijeće i stolić od bambusa. Desno od stola nalazio se stolić od trske s brojnim rukopisima i manuskriptima u neredu. Do danas su sa spomenute fotografije u Muzeju sačuvani radni stol s tintarnicom i posušilom, figure Goethea i Schillera te stolica. Ostali dijelovi

namještaja, slike i ostali inventar koji je krasio pjesnikov radni prostor kupljen je uglavnom oko 1900. godine, tj. nakon ženidbe s Gabrijelom Anom Kašaj 1898. godine, čiji se utjecaj ne može zanemariti kada je u pitanju izbor namještaja, umjetničkih slika i ostalih predmeta, pa tako i izbora knjiga za bogatu biblioteku, s obzirom na njezino solidno građansko obrazovanje i odlično poznavanje francuskoga i njemačkog jezika.

Godinu dana nakon Kranjčevićeve smrti, 6. studenog 1909. godine, pjesnikova je udovica prodala cjelokupnu Silvijevu ostavštinu Institutu za istraživanje Balkana, koji je svoju djelatnost obavljao u zgradi tada novoosnovanog Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Razlog zašto se gospođa Ela tako brzo rastala od zbirke

Slika 2. Ambijentalni postav Radne sobe Silvija Strahimira Kranjčevića

svog supruga prije svega je materijalne prirode. Naime, zbog turobne činjenice da je pjesnik dugo bolovao, bio operiran u Beču, pa onda opet u Sarajevu, to je, dakako, zahtijevalo mnogo novca.

U prijedlogu kupoprodajnog ugovora u 12. točaka, koji je 1910. godine sastavila i napisala svojeručno gospođa Ela, spominje se iznos od 3 000 kruna koje je trebalo isplatiti tijekom tri godine, tj. do 1912. Postoji dokumentiran podatak da je Ela Kranjčević primila 500 kruna 9. ožujka 1910. godine, te dodatnih 500 kruna 11. ožujka 1911. godine. Međutim, samo nekoliko tjedana nakon te predzadnje isplate Gabrijela Kranjčević je iznenada preminula u Zagrebu te nije poznato što se dogodilo s ostatkom novca, odnosno, je li isplaćen Kranjčevićevoj nasljednici, kćeri Višnji, rođenoj 19. srpnja 1904. godine. Uz prijedlog ugovora o prodaji priložen je i rukopisni popis predmeta i knjiga na 32 stranice, koji je osobno sastavila Ela Kranjčević. Iz tog su popisa izuzeti periodika, rukopisi (uključujući i manuskripte), dokumenti i fotografije, koji su naknadno popisani; sastavljena je i prva bibliografija publikacija iz biblioteke, iako nekompletna jer zbog nepoznatih razloga nisu navedeni izdavač i godina objavljivanja.

U točki 4. ugovora o prodaji pjesnikove radne sobe stoji: *Radna soba Silvija Strahimira Kranjčevića mora da ostane nerazdijeljena u cjelosti, točno prema priloženom inventaru uvijek, za sva vremena, onako kako ju je Institut za istraživanje Balkana dne 9. studenog 1909. u svoj zavod primio, a točka 6. izričito glasi: Radna soba nosit će uvijek naslov Radna soba Silvija Strahimira Kranjčevića.* Institut, ali i gospođa Ela, obvezali su se, prema točkama 7. i 8. tog

ugovora, prikupljati sva nova izdanja Kranjčevićeve djela, kao i kritičku literaturu o njemu. Nužno je citirati i točku 11. ugovora: *Prestane li jednom Institut za istraživanje Balkana kao takav, onda je dužnost predstavnika ovog zavoda, da sobu Silvija Str. Kranjčevića čitavu, nerazdijeljenu, u cjelini točno po inventaru prenese u kakav drugi dolični zavod (na primjer, muzej, biblioteka) Bosne i Hercegovine, eventualno, Hrvatske i Slovenije.*

S obzirom na to da je Institut bio smješten u zgradi Zemaljskog muzeja, radna soba S. S. Kranjčevića čuvana je u toj ustanovi sve do 1949. godine. Sačuvana je jedna fotografija Kranjčevićeve radne sobe u Institutu za istraživanje Balkana, na kojoj se vidi visoka drvena polica za knjige s uredno složenim primjercima iz pjesnikove biblioteke, dok na vrhu police stoje četiri keramičke vaze i omalene figure Petrarke, Goethea, Schillera, Dantea i Šenoe. Desno od police je stolić s mramornom pločom, na kojemu su Kranjčevićevi osobni predmeti te pjesnikov gipsani reljef, iz 1906. godine, rad kipara Ivana Meštrovića, s kojim je pjesnik održavao prijateljske odnose o čemu je ostala plodna korespondencija. Na pisaćem stolu, na kojemu nema zelene čohne kao danas, vide se posljednja pjesnikova zbirka, *Pjesme* iz 1908., tri leksikona, okvir s obiteljskim fotografijama i buket suhog cvijeća koje je pjesnik darovao svojoj supruzi prilikom zaruka. Na zidu iznad pisaćeg stola stoje dvije slike Senja, slika pod nazivom *Ribari*, dva okvira s medaljonima i ulje na platnu s naslovom *Mare*. Na lijevom je zidu vijenac s Kranjčevićeva pokopa, dalmatinske gusle te dvije preslice koje je pjesniku darovalo Hrvatsko pjevačko

Slika 3. Ormar iz ostavštine Silvija Strahimira Kranjčevića

društvo “Trebević” iz Sarajeva, dok je na podu omanji sag iz Kranjčevićeva doma. Fotografiran je, očito, samo jedan kut sobe, tako da je ukupni pregled prostora otežan. Nema podataka kada je ta fotografija snimljena i je li možda gospođa Ela dala neke upute o rasporedu i prezentiranju predmeta iz radne sobe njezina supruga, tako da postoji sumnja da je u pitanju instalacija modificirana i prilagođena dostupnom prostoru, a ne točna rekonstrukcija pjesnikove radne sobe iz ulice Nova Testa 34, posljednjeg prebivališta Kranjčevićevih.

Iz tog razdoblja postoji i nekoliko novinarskih zapisa o pohranjenoj Kranjčevićevoj ostavštini. Tako je Zagrebački časopis “Pokret” iz 1909. godine u 259. broju zabilježio da su Kranjčevićeva soba i arhiva sačuvane u cijelosti i da se nalaze u Institutu za istraživanje Balkana zaslugom tadašnjeg direktora i jednoga od osnivača Instituta gospodina Karla Pača. O tome piše i zagrebački list “Ilustrirani odbor” iz 1909. godine pod naslovom *Silvijeva soba*. Od siječnja 1910. godine *Radna soba S. S. Kranjčevića* službeno je otvorena za posjetitelje. U pjesnikovoj se zbirci čuva i knjiga dojmova iz tog vremena, luksuzno opremljena, u smeđem kožnom uvezu, i vrlo dobro očuvana, a prva je upisnica bila simbolično, Ela Kranjčević. U prvih nekoliko dana posjetitelji su svojim potpisima ispunili 104 stranice knjige, a među njima su bile i neke ugledne ličnosti poput tadašnjega francuskog konzula u Sarajevu Berthe Grenarda, koji se u knjigu dojmova upisao 29. siječnja 1910. Idućih mjeseci izložbu su, među ostalima, posjetili političar Mehmed Spaho, kipar Rudolf Valdec, koji je i tvorac Kranjčevićeva nadgrobnog spomenika, arhitekt Jo-

sip Vancaš, književnici Ivan Miličević, Osman Nuri Hodžić, Ivo Ćipiko, Safetbeg Bašagić, Borivoje Jevtić, Hamdija Kreševljaković, Svetozar Ćorović, Aleksa Šantić i mnogi drugi. Tijekom Prvoga svjetskog rata posjetitelji su bili rijetki, uglavnom su to bili teolozi, studenti, književnici i profesori. U listopadu 1917. godine izložbu su organizirano posjetili slikari Karlo Mijić, Roman Petrović, Gabrijel Jurkić i Petar Tiješić. Nakon završetka rata posjetitelji su sve brojniji. Dana 11. veljače 1918. u *Knjigu utisaka* upisao se i fra Julijan Jelenić s grupom uglednih franjevaca Bosne Srebrne. Fra Jelenić je posjetio Kranjčevićevu radnu sobu i 1. listopada 1919., u društvu nekoliko franjevaca iz Splita i Dubrovnika. Pjesnik i esejist Dimitrije Mitrović zapisao je svoj dojam 28. srpnja 1930., a poznati knjižar Abo Koen upisao se 5. travnja 1933. godine. Osobito su brojne bile organizirane ekskurzije maturanata, đaka i studenata iz cijele zemlje, posebno iz Hrvatske, a među posjetiteljima su bili i mnogobrojni gosti iz Europe, bilo da je riječ o Kranjčevićevim kolegama, prijateljima iz dana Habsburške Monarhije ili pak o urednicima, profesorima i slavistima s raznih europskih sveučilišta. Zanimljivo da u *Knjizi utisaka* gotovo i nema zapisa, ocjene ili dojma o izložbi i pjesniku, što je možda bio običaj tadašnjeg vremena. Posjetitelji su se uglavnom potpisivali i bilježili datum svog posjeta, dok su osvrti i komentari uglavnom izostajali. Među izuzecima bio je i posljednji upisani posjetitelj profesor Gašpar Bujas iz Sinja, koji je svoj zapis ostavio 30. ožujka 1943. godine: *Uvijek rado mislim na Kranjčevića, a kad sam na tragu njegovih misli, onda im se ne mogu oteti.*

Kraj Drugoga svjetskog rata donio je novo vrijeme, nove koncepte i nove preustroje u društvu i kulturi. Tako je 1949. godine *Radna soba S. S. Kranjčevića* predana Muzeju grada Sarajeva, koji u to vrijeme u svom sklopu ima poseban odjel za književnost i književnu povijest. Taj će odjel sredinom 1961. godine pre-rasti u Muzej književnosti, kojemu je, dakako, s ostalim literarnim zbirkama bosanskohercegovačkih pisaca pripala i Kranjčevićeva kolekcija koja se od tada pa sve do danas čuva u toj ustanovi i koja od 1969. godine otvara i kazališni odjel, dobivajući time svoj puni naziv Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine. Tako se *Radna soba S. S. Kranjčevića* u našem Muzeju čuva upravo onako kako ju je gospođa Ela Kranjčević ostavila u naslijeđe budućim naraštajima.

Kada tako vrijedan književni i dokumentarni materijal promijeni više vlasnika, uz tri devastirajuća rata na ovim prostorima, onda je, nažalost, moguće očekivati da neki eksponati nedostaju ili su oštećeni. Tako je u ratu 1992.-1995. otuđena pjesnikova osobna violina sa futrolom, bilježnica s svojeručno napisanim pjesmama iz zbirke *Trzaji* te nekoliko rukopisa, koji su uoči rata, prilikom jedne manifestacije, bili izloženi u Domu pisaca u Sarajevu, odakle su, nažalost, nepovratno nestali. Zimi 2005. godine, tijekom jedne provale, ukradeno je sedam slika iz Kranjčevićeve zbirke, kojima se do danas nije ušlo u trag. Srećom, sve ostalo dobro je pohranjeno i čuvano u depou Muzeja. Od svih izložaka u Kranjčevićevoj zbirci najugoženija je, tijekom devet desetljeća, bila bogata pjesnikova biblioteka, koja je, prema popisu Ele Kranjčević iz svibnja 1909. godine, s časopisima, leksikonima

i rječnicima imala 701 naslov. Komparativnom analizom kartoteka iz Instituta za istraživanje Balkana i Muzeja grada Sarajeva lako je uočiti da neke izuzetno vrijedne, raritetne knjige nedostaju. Među njima, su, recimo, Gundulićev *Osman* u tri sveska iz 1826. godine, Marulićeva *Judita* iz 1901., *Ilijada* u prijevodu Tome Maretića iz 1905., *Sveto pismo* na latinskom jeziku iz 1648. godine i druge. U očuvanoj dokumentaciji, nažalost, nema primopredajnog spisa Zemaljskog muzeja iz 1949. godine, kada je zbirka preseljena u gradski Muzej, pa stoga nije moguće adekvatno ustanoviti u kojem su razdoblju knjige otuđene. Revizijom pjesnikova inventara iz 1964. godine, prema popisu Kranjčevićeve udovice, nedostaje 97 naslova (ukupno 109 knjiga).

Sama biblioteka Silvija Strahimira Kranjčevića, stručno birana, obuhvaća najznačajnija djela europske književnosti, bilo da je riječ o recentnoj ili klasičnoj literaturi. Uglavnom su to njemačka izdanja, a brojna su originalna, prva izdanja. Kao svestranaličnost, Kranjčević se zanimao za razna polja znanosti i kulture, pa je tako u popisu biblioteke svog supruga gospođa Ela knjige selekcionirala u petnaest grupa: filozofija, povijest, zemljopis, etnologija, prirodoznanstvo, pedagogija, zbirke narodnih pjesama i pripovijedaka, hrvatska literatura, ostale slavenske književnosti, njemačka literatura, romanske književnosti, engleska i nordijska literatura, rječnici te ostala bibliografija i časopisi. Postoji, naravno, i primjerenija sistematizacija bibliotečkog fonda, ali Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti je zadržao tu, koju je uspostavila Ela Kranjčević, pa su stoga knjige i složene upravo tim redom. Tako je ostalo do danas.

Najvrednije knjige u zbirci svakako su one s područja književne beletristike. Od engleskih pisaca zastupljeni su Shakespeare, Bayron, Shelley, Goldschmith, Darwin, George Eliot, Lock, Bakl; od ruskih tu su Puškin, Ljermontov, Gogolj, Tolstoj, Dostojevski, Čehov, Gorki, Turgenjev, Njekrasov, Aleksejev; od mađarskih pisaca zastupljen je Pötefi; od Francuza tu su Moliere, Racine, Voltaire, Balzac, Zola, Daudet, Flaubert, Maupassant, Merimee; od Talijana tu su Dante, Manzoni, Tommaseo, Petrarka, Leopardi; od skandinavskih pisaca Andersen, Ibsen, Lagerlöf, Björnson; grčki klasici zastupljeni su Homerom, Aristotelom (i to izdanjima tiskanim u Zagrebu 1869. godine), Sofoklom (tiskanim u Beogradu 1865. godine); od čeških pisaca tu su Rakita, Tomek Vaclav, Neruda, Krečlicki; od poljskih tu su Kraslevski, Mickievič, Sijenkijević; od Nijemaca tu su Goethe, Lessing, Hegel, Schiller, Kant, Schopenhauer, Lenau, Bidner, Ranke, Weber; od slovenskih pisaca tu su Gregorčič, Prešern i Aškerc, s prijevodima na hrvatski i njemački jezik, a od Španjolaca su zastupljeni Cervantes i Calderon de la Barca. U zbirci se nalazi i nekoliko izdanja Biblije na raznim jezicima. Biblija koja je, prema Kranjčeviću osobnom priznanju, bila njegov glavni izvor poetske inspiracije i nadahnuća.

U cjelokupnoj knjižnici najbrojniji su hrvatski, srpski i bosanskohercegovački autori, među njima i Kranjčevićeve kolege, od kojih su mnogi surađivali u listu "Nada", čiji je urednik bio Kranjčević, ali i oni stariji, klasični pisci s južnoslavenskih prostora. Tako neke knjige imaju i posvete autora, što zasigurno svjedoči o vezama samog Kranjčevića sa suvremenicima iz raz-

nih zemalja Habsburške Monarhije, ali i šire.

Od hrvatskih književnika tu su Reljković, Mažuranić, Šenoa, Demetar, Harambašić, Radić, Dukat, Badalić, Deželić, Hranilović, Kukuljević, Lovrić, Marković, Nemčić, Trnski, Gundulić, Viktor Car Emin, Dežman, Čipiko, Đalski, Kozarac, Leskovar, Novak, Tomić, Vidrić, Nazor, Vojnović, Marulić, Preradović, Begović, Matoš i drugi.

Od srpskih i crnogorskih pisaca u biblioteci su zastupljena djela Sremca, Karadžića, Matavulja, Stankovića, Popovića, Lazarevića, Njegoša, Ilića, Kostića, Savića, Ostojića, Ljubiše i drugih. Tu su i brojne publikacije o srpskim narodnim pjesmama, usmenoj poeziji te knjige s područja etnologije, povijesti, gramatike, leksikologije, kao i mnogobrojni rječnici i leksikoni raznih profila. Među najzastupljenijom grupacijom publikacija su djela autora iz Bosne i Hercegovine. Tu su djela Bašagića, Miličevića, Hadžića, Mulabdića, fra Grge Martića, Ivana Frane Jukića, Tugomira Alaupovića, Milakovića, Šantića, Čorovića, Stefanovića, Kurta, Lepušića i mnogih drugih. Kranjčević je pokazivao veliko zanimanje za bosanskohercegovačku narodnu književnost, ali i za njenu burnu povijest, etnologiju, leksikologiju, zemljopis, arhitekturu i umjetnost te zemlje, o čemu svjedoče i naslovi takve tematike. Djela autora iz Bosne i Hercegovine uglavnom su tiskana u Tuzli, Sarajevu i Mostaru, što im daje posebnu i opću vrijednost s obzirom da na to je *Bosniaca* velikim djelom uništena u posljednjem ratu 1992.-1995. Kranjčević je pedantno prikupljao gotovo svu recentnu periodiku svog podneblja i vremena, pa tako njegova biblioteka

sadržava komplete i pojedinačna godišta časopisa “Nada” (latinično i ćirilčno izdanje), “Hrvatska vila”, “Hrvatska misao”, “Savremenik”, “Prosvjeta”, “Vijenac”, “Život”, “Pobratim”, “Zvono”, “Behar”, “Novi vijek”, “Srđ”; osim toga, tu su rječnici hrvatsko-njemačkog jezika te srpskog, slovenskog i ruskog jezika, brojna izdanja hrvatskog pravopisa, nekoliko atlasa, ali i djela iz povijesti, zemljopisa, pedagogije, etnologije, filozofije i trgovine.

Najstarije knjige u knjižnici već su spomenuto *Sveto pismo* na latinskom jeziku iz 1648. godine, koja je, nažalost, otuđena, i *Dramatische Gedichte* Petera Metastasia iz 1775. godine, pisana goticom, što govori i o Kranjčevićевой bibliofilskoj sklonosti. Inače, na gotovo svim knjigama i časopisima Kranjčevićev je svojeručni potpis tintom, a njegove bilješke, dojmovi o djelu, komentari, pisani uglavnom grafitnom olovkom, nalaze se na brojnim marginama.

Većina knjiga je u tvrdom, vrlo kvalitetnom kožnom, platnenom ili kartonskom uvezu, ukrašena klasičnim dizajnom. Knjige čiji su uvezi i korice s vremenom oštećeni zamijenjeni su crvenim i sivim kartonskim uvezom napravljenim prije četrdeset godina, tijekom prvog razdoblja djelovanja Muzeja. To je napravljeno radi konzervacije i zaštite publikacija, ali je time, nažalost, izgubljen klasični autentični izgled, što je u muzeološkom smislu degradacija originalne vrijednosti i vizualne atraktivnosti.

Od izdanja Kranjčevićevih djela u biblioteci su *Izabrane pjesme*, Zagreb, 1898., *Trzaji*, Tuzla, 1902. i *Pjesme*, divot-izdanje, Zagreb, 1908., zatim brojna pojedinačna tiskana izdanja njegovih pjesama te *Izabrana djela*, izdana nepo-

sredno nakon pjesnikove smrti. Nažalost, nedostaju *Bugarkinje*, Kranjčevićev pjesnički prvijenac, tiskan u Senju 1885. godine, u izdanju senjskog knjižara Marijana Župana, iako se nalazio na prvobitnom popisu gospođe Ele. U zbirci su brojne publikacije, antologije, zbornici ili izabrana djela, s izborom iz njegove poezije, izdana u dugom razdoblju nakon njegove smrti, te opsežna kritička literatura o Kranjčevićevu životu i djelu.

Specifičnu vrijednost *Radne sobe S. S. Kranjčevića* čini njegova arhiva, koja sadržava originalne rukopise njegovih pjesama, proze, prepjeva, prijevoda, predavanja iz zemljopisa i trgovine iz vremena njegova učiteljovanja, kao i opsežnu prepisku sa suprugom, rodbinom, kolegama i prijateljima, te izjave sućuti što su ih u povodu pjesnikove smrti njegovoj udovici slale poznate osobe i razna društva s tadašnje javne scene. Tu su i brojne fotografije pjesnika i njegove obitelji, njegovih prijatelja, suradnika, roditelja, te druge fotografije raznolika sadržaja, objavljene u časopisu “Nada”, koje je sam Kranjčević skupljao tijekom urednikovanja u tom listu, u razdoblju 1894.-1903. godine, prikupivši tako iznimno vrijednu fototeku posebne arhivske vrijednosti.

Među rukopisima je i osam malih bilježnica u kožnom i platnenom uvezu, u kojima je Kranjčević, osim proze i poezije, zapisivao kritičke i intimne bilješke u vezi s pročitanim knjigama, te citate i komentare iz raznih publikacija. Zabilješke su pisane tintom, i to uglavnom na njemačkom jeziku, što je vrlo zanimljivo. U jednoj su bilježnici zapisana imena učenika I. a razreda s ocjenama iz zemljopisa, koji je Kranjčević neko vrijeme predavao, a u drugoj su adrese

raznih liječnika iz Beča s kojima je pjesnik kontaktirao zbog svoje bolesti. U tim bilježnicama nema rukopisa pjesama ni beletrističke proze, ali vrijednost im je dokumentarna i obiluju autobiografskim podacima važnim za upoznavanje i bliže sagledavanje Kranjčevićeva života i djela.

Druga bilježnica, formata školske, datirana 29. X. 1884. godine, sadržava brojne rukopise varijanti pjesama, ali i prvi čin dramskog teksta povijesne tematike *Fra Antonio – Tragedija senjske izborbe za slobodu*, koji je i ostao u fragmentu. Bilježnica iz 1890. pisana u Bijeljini, uglavnom olovkom i tintom, sadržava pjesme koje su tiskane u časopisu “Vie-nac” prije 1890., godine, a potom i u *Izabranim pjesmama* 1898. Bilježnica s pjesmama nastalim 1905. i 1906. godine, tj. u vrijeme kada je pjesnik već bio teško bolestan, pune su ispravaka, dopisivanja, križanja i popravaka. U toj je bilježnici i poznata pjesma *Na pučini*, objavljena 1906. godine u časopisu “Savremenik”, a potom, izmijenjena, u posthumno objavljenoj zbirci *Pjesme* iz 1908. godine.

Rukopis Kranjčevićeva pjesničkog prvijenca *Bugarkinje* pisan je na pojedinačnim listovima velikog formata, i to bez ispravaka, što znači da je to bio konačni prijepis spreman za tisak. Među očuvanim su rukopisima i 34 pojedinačne pjesme, pisane crnom tintom, svaka na jednom listu papira, kao i šesnaest listova dramske proze pod radnim naslovom *Čin I*, jednoga od pjesnikovih scenskih fragmenata. Kranjčevićevi prijevodi djela Heinricha Heinea pod naslovom *Ata Trol* također su u rukopisu, kao i prijevod djela Karmen Silve pod nazivom *S puta nevolje*, pisan tintom i tiskan u “Nadi” između 1895. i 1896., te posthumno u

časopisu “Hrvatska zajednica” 1909. godine. U rukopisu je ostao sačuvan i članak *Postanak i razvitak hrvatskog pjevačkog društva “Trebević”*, pisan na devet listova.

Od dokumentarističkih eksponata u Kranjčevićевой se zbirci, među ostalima, čuvaju pjesnikova gimnazijska svjedodžba “prvog reda” Kraljevske gimnazije u Senju, vjenčani list Silvija i Gabrijele Ane Kašaj iz 1898. godine, krsni list kćeri Višnje iz 1904. godine, pjesnikov smrtni list te diplome, svjedodžbe, spomenice i ostali službeni dokumenti (što čini ukupno 49 dokumenata).

Izložba pod nazivom *Radna soba Silvija Strahimira Kranjčevića* u novootvorenom izložbenom prostoru tzv. magaze u zgradi Muzeja književnosti i pozorišne umjetnosti BiH u razdoblju od 1999. do 2003. godine svakako je modificirana instalacija, što znači da postav nije autentičan, s obzirom na to da nije ni moguće rekonstruirati inventar sobe onako kako je bio izvorno postavljen u Kranjčevićevu domu. Međutim, prostor, iako skromnih dimenzija, prilično je fleksibilan jer se prividno sastojao od dva dijela, izdignut na dvije razine, pa je moguće izdvojiti pjesnikovu radnu sobu od izložbe njegovih rukopisa, dokumenta, prepiske, fotografija, slika, izdanja njegovih knjiga i nekih osobnih predmeta, a da sve opet čini skladnu, koherentnu cjelinu. Ono što je najbitnije za taj postav jest činjenica da su izložci autentični, dobro očuvani i vizualno atraktivni.

Radna je soba izložena u izdignutom dijelu prostorije, odijeljene niskom drvenom ogradom. U lijevom se kutu nalazi visoka zidana peć od tzv. lončića, što je uobičajeni detalj u građanskim kućama s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Sama

peč nije dio originalnog postava već je naslijeđena s ambijentom i prostorom prilikom useljenja Muzeja u zdanje. Gornjim je prostorom dominirao pjesnikov писаći stol od hrastovine s pet ladica i drvena stolica sa sjedalom i naslonom od bambusa. Na stolu je stajala tintarnica od gusa s četiri pera, posušilo, nekoliko probranih knjiga i časopisa iz pjesnikove knjižnice, fotografije Silvija i Ele, snimljena u Gredicama 17. rujna 1902. godine, između dva stakla i pjesnikova *Sainte Bible*, objavljena u Cambridgeu 1882. godine na latinskom jeziku. Uz radni stol prislonjen je pjesnikov štap za hodanje fine i elegantne izrade. Dvije stilske police za knjige nalaze se uza zid iza писаćeg stola. Na jednoj su mramorne figurice Goethea, Schillera i Petrarce, na drugoj gipsana bista S. S. Kranjčevića, rad kipara Marina Studina iz 1923. godine, koja je, dakle, naknadno dodana zbirci. U prostoru su bila i dva stolića, jedan s mramornom pločom, stilski, na kojemu je stajala keramička vazna, a drugi, manji, drveni, na kojemu su stajali bista Augusta Šenoe, pjesnikova šalica za čaj od porculana i posuda za cigarete. U lijevom kutu, ispred stola, bila je gipsana bista *Cave criticum*, nepoznate osobe na drvenom postolju, rad kipara Rudolfa Valdeca. Lijevo od stola, u dvije police u zidu, izloženi su časopisi, drvena kutija za pisma, gusle i dvije preslice, te prva Kranjčevićeva tiskana pjesma *Zavjet*. Na podu su dva perzijska saga. Na zidovima i drvenoj pregradi vise umjetničke slike koje je Kranjčević kupio ili dobio na poklon u razdoblju 1892.-1908. Tu su, prije svega, pjesnikova rodna kuća u Senju, ulje na platnu, slikana 1908., rad slikara Krzislava Eleza, *Pejzaž iz Senja*, akvarel, 1908., Mane Krnića i *Seoska*

crkva, akvarel, 1895., rad Klementa Crnčića; tu je nekoliko slika umjetnika Meneghela Dinčića: *Ribari*, iz 1892., te *Pijaca*, obje crtane tušem na kartonskoj podlozi; *Pejzaž iz Sarajeva*, akvarel, iz 1906.; *Hrist*, ulje na platnu, iz 1901.; *Marina*, ulje na platnu, 1892. Izložene su i dvije gravure A. Webera pod nazivom *U lancima* i *Hrist*; tu je i portret fra Grge Martića, olovka, 1894., rad nepoznatog autora; zatim, *Crkva pored mora*, crtež, tuš, 1906. Tomislava Krizmana; *Levita*, gipsani reljef fra Grge Martića, te *Iz madridskog života*, akvarel, 1905., rad Milana Plavšića. Tu su još i dva okvira s medaljonima (muškim i ženskim likom, te dva muška lika) na kartonu, reprodukcije francuskih majstora, kao i uramljena fotografija Kranjčevićevih roditelja.

Visoka polica za knjige, nažalost, nije mogla biti uklopljena u izložbeni prostor u svojoj izvornoj veličini pa su primjerci iz biblioteke, ali samo oni koji su očuvani u originalnom uvezu, izloženi u polici ispod drvenog stropa, kao i u dvije stilske police u kutu sobe.

Donji izložbeni prostor poslužio je za prezentaciju rukopisa, dokumenata, raznih izdanja njegovih knjiga, prepiske i osobnih predmeta smještenih u sedam staklenih vitrina; na zidovima je bilo smješteno šest panoa s fotografijama i rukopisima. U taj se prostor ulazi izravno iz muzejskog dvorišta, tako da pjesnikova soba djeluje dodatno impresivno. Posjetitelji tako mogu vidjeti Kranjčevićeve bilježnice i pjesme iz zbirki *Bugarkinje*, *Trzaji*, *Izabrane pjesme* i *Pjesme*, prozu, prijevode, spise s nastavnčkih predavanja zemljopisa i trgovine, koje je pjesnik predavao tijekom svoga profesorskog razdoblja, nekoliko službenih dokumenata, svjedodžbe iz gimnazije u Senju,

vjenčani list, krsni list kćeri Višnje, kao i pjesnikov samrtni list. Među izloženim službenim dokumentima je i *Uredovna svjedočba* br. 1927 od 8. srpnja 1886. godine, izdana u Senju, koja se *izdaje na usmenu zamolbu stranke koja će moliti mjesto učitelja na trgovačkoj školi u Bosni i Hercegovini*. U dokumentu se još dodaje da je S. S. Kranjčević *opće uzornoga kako moralnoga tako i političkoga ponašanja*. Izložena pisma Kranjčeviću uputili su Josip Kozarac, Ksaver Šandor Đalski, Ivan Trnski, fra Grga Martić, Tugomir Alaupović, Dimitrije Mitrinović, Adolf Černi, Ivan Meštrović, te Ljubica Kranjčević, pjesnikova maćeha, i Filip Kranjčević, pjesnikov polubrat iz Senja. Dva izložena pisma napisao je Kranjčević svojoj supruzi iz Zagreba i Sarajeva, a jedno pismo uputio je kumu, književniku Josipu Milakoviću. Tu je i cirkularno pismo s naslovom *Poziv na saradnju u časopisu "Nada"* iz 1894. godine, s potpisom Koste Hermana. U posebno izdvojenoj vitini smještena su pisma i telegrami s izrazima sućuti upućeni pjesnikovoj udovici u povodu smrti njezina supruga, kao i traka s posmrtnog vijenca koji su na Kranjčevićev grob položili predstavnici "Napretka". Iznad te vitrine, na zidu, bio je izložen reljef – portret S. S. Kranjčevića u gipsu, rad slavnoga akademskog kipara Ivana Meštrovića.

Pjesnikovi osobni predmeti: kožni novčanik, kožna tabakera, dva drvena cigaretnika, kesica za sitni novac, dva svežnja ključeva, dvije vizitkarte, osobna karta u kožnom uvezu, pramen kose male Višnje (koji je inače stajao u pjesnikovu novčaniku) te osam bilježnica – notesa otvorenih na karakterističnim mjestima izloženi su u kutnoj vitrini de-

sno od ulaza, iznad koje su, s lijeve strane, posljednja Kranjčevićeva fotografija u skladnom drvenom okviru, a s desne, vitrina na zidu sa brojnim izdanjima Kranjčevićevih djela.

Danas je Kranjčevićeva radna soba smještena u zajedničkom prostoru i s dijelovima zbirki pisaca Kalmija Baruha, Petra Kočića i Hasana Kikića. Nažalost, zbog ograničenoga izložbenog prostora prezentiran je samo mali dio pjesnikove ukupne zbirke s vizualno najrelevantnijim eksponatima. Na izloženom radnom stolu nalazi se tintarnica od posrebrene gusa s četiri pera za pisanje, posušilo te nekoliko knjiga iz pjesnikove biblioteke. Uz radni stol naslonjen je i Kranjčevićev štap za hodanje. Drvena policica poslužila je za smještaj integralnog broja knjiga, a na policama su smještene i nevelike figure Šenoe, Goethea, Schillera i Petrarce, a lijevo do radnog stola nalazi se pjesnikova gipsana bista, rad Marina Studina iz 1923. godine te dvije nevelike police s dvadesetotomnim njemačkim leksikonom, keramičkom vazom i šalicom za čaj na vrhu, te s ukrasno ukoričenim časopisima koje je pjesnik skupljao ili uređivao tijekom svog života i uz koje se nalazi poznati dvotomni *Album zaslužnih Hrvata XIX stoljeća* Kranjčevićeva prijatelja Milana Grlovića. U sredini, iza stola, stoji gipsana bista *Cave criticum*, nepoznate osobe, na visokom drvenom pjedastalu, rad Rudolfa Valdeca. U prostoru je i stilski stolić s mramornom pločom, koji stoji izdvojeno, neposredno uz radni stol, a u pozadini je s lijeve strane vitrina s pjesnikovim bilježnicama, rukopisima i jednom fotografijom. Na zidovima iznad i lijevo od stola obješeno je 11 umjetničkih slika koje su sastavni dio pjesnikove zbir-

ke. Na desnom zidu nalazi se uokvirena fotografija Kranjčevićevih roditelja, kao i posljednja pjesnikova fotografija većih dimenzija u drvenom okviru. Ostatak ekspanata, nažalost, zbog prostornih razloga nije mogao biti uklopljen u taj novi ambijent te se nalaze u sastavu zbirke smještene u depou Muzeja.

Radnu sobu S. S. Kranjčevića do sada su posjetili mnogobrojni poštovatelji njegove poezije, snimale su je brojne televizijske ekipe iz BiH i Hrvatske, a njezini su dijelovi postavljeni na nekoliko internetskih stranica. Potrebno je, prema preporuci Ele Kranjčević, provesti konzervaciju najoštećenijih rukopisa, pisama i dokumenata kako bi se te dragocjenosti sačuvala i za buduće naraštaje. Nažalost, nedostatak novaca i neriješen status naše ustanove prolongirao je na neko vrijeme te aktivnosti.

Muzej književnosti uključio se u projekt zaštite, digitalizacije i daljnje, uglavnom elektroničko-internetske popularizacije ostavštine Silvija Strahimira Kranjčevića, koju je pokrenuo i realizirao Filozofski fakultet Družbe Isusove iz Zagreba, s gospodinom Danielom Miščinom na čelu. U studenom 2000. godine obavljeno je digitalno fotografiranje cjelokupne arhivske građe iz Kranjčevićeve zbirke,

koja, zajedno s pjesnikovom ostavštinom pohranjenom u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, te u Državnom arhivu u Zagrebu, čini jedinstven multimedijски model informacijsko-tehnološke prezentacije pjesnikove ukupne ostavštine na široko rasprostranjenim i dostupnim medijima. Konačnim realiziranjem tog projekta cjelokupno će Kranjčevićevo naslijeđe postati dostupno cijelom svijetu.

THE SILVIJE STRAHIMIR KRANJČEVIĆ COLLECTION

- *A short biography of S. S. Kranjčević*
 - *A history of the S. S. Kranjčević memorial room*
 - *The location of the Kranjčević memorial room*
 - *The S. S. Kranjčević library (a description of individual exceptional publications)*
 - *Documents, correspondence, photographs, periodicals, personal objects in the memorial room*
 - *Visual objects in Kranjčević's memorial room*
 - *The location of Kranjčević's memorial room (and other memorial rooms in the Museum)*
 - *Collection of Croatian authors and theatre professionals at the Museum (an overview)*
 - *Ways of presenting the S. S. Kranjčević memorial room as well as other collections by means of thematic exhibitions*
- This paper tries to present a comparative relationship between museums and literature in a general social and culturological sense with emphasis on one of the collections at the Museum.*